

Forfatter: Brandes, Georg

Titel: Udrag fra Hovedstrømninger. Emigrantlitteraturen (1872)

Citation: Brandes, Georg: "Samlede Skrifter", i Brandes, Georg: *Samlede Skrifter*, 1899-1910, s. 35. Onlineudgave fra Arkiv for Dansk Litteratur: <https://tekster.kb.dk/catalog/adl-texts-brandes04-shoot-idm139992360210144/facsimile.pdf> (tilgået 25. april 2024)

Anvendt udgave: Samlede Skrifter

i den anden Halvdel mere af den unge Jerusalem. hvis ulykkelige Død gav Anledning til Bogen. Men som Werther er, er han ligefuldt en Type. Werther er ikke blot et Naturvæsen ved sin Lidenskabelighed, han er Natur i den fremragende Forstand, hvori Geniet er det. Idet han taber sig i Naturen, føler han Naturens hele uendelige Liv indeni sig og sig som «forgudet» derved. Man opslaa f. Eks. Werthers beundringsværdige Dagbogsoptegnelse fra den 18de August 1771. Den er mægtig og genial som en Monolog af Faust. Man læse denne Skildring af hvorledes «Naturens indre, glødende, hellige Liv» aabner sig for ham, hvorledes han ser alle «de uudgrundelige Kræfter virke og skabe i Jordens Dybder, hvorledes han smægter efter «at drikke svulmende Livsglæde af det Uendeliges skummende Bæger for med sit Væsens indskrænkede Kraft at føle om saa kun en Draabe af det Væsens Salighed, som frembringer Alt i og ved sig selv», da vil man forstaa, hvorledes han, da han begynder at føle sig som en Indespærret, der ingen Udvej øjner, kan gribes af en brændende, saa at sige panteistisk Attraa efter at kaste sin Mennesketilværelse fra sig for «med Stormvinden at sønderrive Skyerne og gribe Bølgerne» — og da vil man føle det Berettigede i det Udbrud, hvormed han dør: «Natur! din Søn, din Ven, din Elsker nærmer sig sin Ende».

Det er uundgaaeligt, at en Sjæl, der kræver saa megen Plads, maa støde an i det snevre Samfund, særligt som dette havde ordnet sig efter faste Regler henimod Slutningen af det selskabeligste af alle Aarhundreder. Werther afskyr Reglen paa alle Omraader. I hin Tid, da Poesien var omspændt af Regler, fører han alle disse Regler for Digtkunsten tilbage til «at indse det Fortræffelige og vove at udtale det.» Og Kunstner som han er, har han lige saa kætterske Meninger om Malerkunsten som om Poesien. Han træffer en ung Kaldsfælle, der kommer lige fra Akademiet og som slaar ham om Ørene med Navnene paa alle de bekendte Teoretikere, deriblandt Winckelmann og Sulzer. Denne Fyr er ham en Rædsel. «Naturen alene, skriver han, danner den store Kunstner. Man kan sige meget til Fordel for Reglerne, omtrent lige saa meget som til Ros for det borgerlige Samfund. Et Menneske, der danner sig efter dem, vil aldrig frembringe noget slet eller usselt, ligesom En, der lader sig regulere af Love og Velanstændighed, aldrig kan blive en utaalelig Nabo eller mærkværdig Kæltring; til Gengæld

vil enhver Regel, man sige hvad man vil, ødelægge den sande Naturfølelse og det sande Udtryk for den.» I dette Werthers Had til de udenfra givne Regler ligger ogsaa hans Afsky for alle Kunstudtrykkene paa Skønhedens Omraade som paa Samfundets. Derfor skærer Werther Tænder af Forbitrelse, naar Fyrsten, som har lidt Skønhedssans, i Samtale med ham om Kunst, overfor Werthers personlige Udbrud lige med et i den bedste Mening plumper ud med et eller andet stemplet æstetisk Kunstord; derfor oprøres han i Samtalerne med Albert over det færdige Register af Samfundsdomme, denne har til sin Raadighed: «Hvorfor, udraaber han, maa dog I Mennesker, naar I taler om en Sag, straks udbryde: det er dumt, det er klogt, det er godt, det er ondt! Hvad vil det altsammen sige? Har i derved udforsket Handlingens indre Forhold, de Aarsager, hvorfor den skete, hvorfor den maatte ske? Havde I det, saa vilde I ikke være saa hastige med Eders Domme.» Derfor oprøres han over Gesandstens Pedanteri, naar denne retter smaalig Stil i hans Embedsbreve; derfor ønsker han al Landsens Ulykke over den teologiske Blaastrømpe, der har ladet de smukke Nøddetræer i Præstegaardshaven hugge om; derfor saares han med ét Ord dybere end fornuftigt er af ul død Lærdoms anmassende Paastænde, af alt livløst og højtideligt Formvæsen, alle Samfunds-Rangfølgenes Fordringer paa Underordning og Lydighed.

Han tyer da til Børnene, som er «hans Hjerter nærmest paa Jorden» og til de Udannede, hvem sande Følelser og sande Lidenskaber giver en Skønhed, Intet i hans Øjne kan overtrøffe. Han behøver da ogsaa kun at sidde og iagttage Pigerne, som benter Vand ved Brønden, for at mindes Patriarkernes Dage, Rebekka og Eliezer, og kun selv at koge sine Sukkerærter for at leve i Minderne om hin homeriske Tid, da Penelopes overmodige Friere selv slagtede og stegte deres Føde. Naturen fortryller og henriver ham. Naar han ikke er kristen; naar han, som han udtrykker sig, ikke hører til dem, som er givne Sønnen, fordi hans Hjerter siger ham, at Faderen vil beholde ham for sig selv, da beror dette paa, at Faderen for ham er Naturen, og Naturen hans Gud.

Hvorhen han vender sig, støder han i Samfundet an, forstandigt ordnet som det er ved kolde og stivnede Regler. Han udvises paa den mest krænkende Maade af et fornemt Selskab, blot fordi han, intet anende, skønt borgerlig er bleven staaende